

ZAČETKI MARKSISTIČNE TEORIJE O ODMIRANJU DRŽAVE

Jože Goričar

V dobi, ko je bila buržoazija še progresivni družbeni činitelj, se je njena politična misel spopadala pravzaprav samo z enim samim problemom. Bistveno zanj je vprašanje, kako vskladiti koristi in pravice posameznika s suverenostjo državne, se pravi politične oblasti. Ko so teoretiki revolucionarne buržoazije iskali odgovor na to osrednje vprašanje, so se zavzemali zdaj za državni absolutizem (Hobbes), zdaj za liberalizem in za idejo o suverenosti ljudstva (Locke, Rousseau), zdaj za ustavno monarhijo, v kateri je videl Hegel idealno rešitev problema.

Pri razmišljanju o državi in pravu je izhajal Hegel od tako imenovane civilne družbe, od skupnosti posameznih subjektov. Ta Heglova konstrukcija je filozofski izraz za meščansko družbo, kakor se je oblikovala v političnem okviru takratne fevdalne Nemčije. Hegel je, ugotavljajoč neskladje med tako pojmovano civilno družbo in pa splošno družbeno koristjo, trdil, da je država tista, ki edina lahko vskladi ti dve interesni sferi. Državo je pojmoval namreč po eni strani kot zunanjo nujnost v odnosu do civilne družbe, po drugi pa kot tej družbi imanentno svrho ali, kakor se je sam izrazil, »imanentno svrho privatnopravne sfere civilne družbe«. Zaradi teh značilnosti je bila država za Hegla tista višja sfera, v kateri se edino lahko pomirijo neskladja med civilno družbo, to je med ekonomsko izoliranimi subjekti buržoazne družbe, in pa splošno družbeno koristjo. Takšne vloge posredovalca med individualnimi in splošnimi koristmi pa Hegel ni pripisoval vsaki državi, temveč je to vlogo pripisal le svojemu abstraktnemu modelu države, ki ga je zgradil po vzorcu pruske ustavne monarhije prvih let 19. stoletja.

Marksistična teorija o odmiranju države se je začela razvijati hkrati z Marxovo kritiko Heglovih političnih naziranj. V »Kritiki Heglove filozofije države« (1841/42) je ustanovitelj znanstvenega socializma ugotovil, da se giblje Hegel s svojim modelom ustavne monarhije v začaranem krogu nerazrešljive antinomije. Nikakor namreč ni mogoče, da bi bila država zunanja nujnost v odnosu do civilne družbe, hkrati s tem pa še tej družbi imanentna svrha. S to ugotovitvijo je mladi Marx zelo jasno opozoril na problem, s katerim se je spopadala politična teorija revolucionarne buržoazije, a ga ni mogla rešiti. Tega problema v okviru razredne družbe tudi ni mogoče rešiti, zakaj raz-

redna razklanost družbe je ravno tisti substrat, v katerem so zakoreninjena nasprotja med koristmi posameznikov in družbe.

»Kritika Heglove filozofije države« je polna dokazov za nerazrešljivost omenjene antinomije v razredni družbi. Marx jo dokazuje ob vseh tistih vprašanjih, o katerih razmišlja Hegel v svoji politični filozofiji: ob vprašanju ustave, knežje oblasti, suverenosti, demokracije, birokracije, državljanstva itd. V tej dobi svojega ustvarjanja Marx sicer še ne govori o razredni naravi države, zelo jasno pa ugotavlja nekaj drugega, kar je v najtesnejši zvezi s to njeno naravo. Ugotavlja namreč dejstvo, da je vsaka država »sila nad družbo«. Do takšnega pojmovanja je prišel Marx zlasti v zvezi z vprašanjem o državni birokraciji. Le-to šteje za posebno, zaprto družbo znotraj države, za imaginarno državo, ki obstaja ob realni državi in pravi, da drži birokracija v svojih rokah samo bistvo države, spiritualno bistvo družbe, ki da je postalo privatna lastnina birokracije.

V teh razmišljanjih enači Marx do neke mere birokracijo z državo. Za nas pa je zlasti pomembno to, da se je Marx ravno med razmišljanjem o birokraciji že zelo približal ideji o odmiranju države. Ugotavlja namreč, da je birokracija tisti činitelj, ki po svojem najglobljem bistvu s »svojo« državo vzdržuje nasprotja med koristmi posameznikov in družbe. To pomeni, da je vprašanje o ukinitvi omenjenega nasprotja identično z vprašanjem o ukinitvi birokracije. Takole odgovarja Marx na postavljeno vprašanje: »Do ukinitve birokracije lahko pride le tedaj, ko bo postala splošna korist resnično — ne pa samo v mislih. abstraktno, tako kakor pri Heglu — enaka posebnim koristim, kar pa je spet mogoče le tako, da se posebne koristi resnično izenačijo s splošnimi koristmi.«

Če prevedemo to pomembno misel iz Heglovega filozofskega jezika, pod vplivom katerega je pisal Marx svoja zgodnja dela, na njegov poznejši jezik, in če računamo s tem, da je mladi Marx birokracijo enačil z državo, bi se glasila gornja misel takole: Država bo prenehala obstajati šele v takšni družbeni ureditvi, v kateri ne bo več nasprotja med posebnimi koristmi posameznikov in splošno družbeno koristjo.

To isto misel je razvil Marx tudi ob vprašanju o demokraciji in ustavi. Heglova država kot »abstraktna splošnost«, pravi Marx, sploh ni nikakšna splošnost, temveč je posebna kategorija, ki se dviga nad resničnim življenjem ljudstva kot »politična država« in se mu postavlja nasproti v obliki ustave in birokracije. Tu velja opozoriti na to, da uporablja Marx atribut »politični« v zvezi z državo zaradi tega,

da bi s tem označil njeno izločenost iz družbe, tedaj okoliščino, da je vsaka država sila nad družbo.

Marx je v tej dobi, izhajajoč z demokratičnih pozicij, ostro nastopal proti Heglovim monarhističnim koncepcijam. Še več, zavzemal se je za »resnično demokracijo«, to je za takšno politično ureditev, ki bo slonela na načelu suverenosti ljudstva z ustavo kot izrazom ljudske volje. V takšni politični ureditvi sploh ne bi bilo več nobene sile nad družbo, takšna ureditev sploh ne bi bila več »politična«, temveč bi bila ravno — resnična demokracija. V demokraciji, pravi Marx, pa so ustava, zakoni, država samo še izraz samoodločbe ljudstva, so določena vsebina te samoodločbe.

Razpravljajoč o tako pojmovani demokraciji, se sklicuje Marx na francosko politično publicistiko, v kateri se je kakšnih dvajset let poprej pojavila ideja o odmiranju države. Iz dejstva, da država v resnični demokraciji nič več ne stoji nad družbo — pravi Marx — so moderni Francozi sklepali, da v takšnih okoliščinah država sploh izgine. Nobenega dvoma ni, da so ti »moderni Francozi« utopični socialisti, posebno pa Saint-Simon in njegovi pripadniki. Vendar pa o tem pozneje.

Takó misel o ukinitvi birokracije kakor tudi misel o izginotju države sta zelo pomembni za proučevanje vprašanja o nastanku in nadaljnjem razvoju teorije o odmiranju države. Čeprav Marx v »Kritiki Heglove filozofije države« še ni razmišljal o družbenih nosilcih zahteve po takšni družbeni ureditvi, v kateri bi lahko obstajala »resnična demokracija«, v kateri ne bi bilo več nasprotij med koristmi družbe in koristmi posameznikov, je treba vendarle v obeh navedenih mislih videti logični in časovni začetek razvoja marksističnega nauka o odmiranju države.

Marx je bil v času, ko je pisal »Kritiko Heglove filozofije države«, na demokratičnih pozicijah, izhajajoč od mladohegeljanske leveice. Vendar pa to demokratično stališče nikakor ni istovetno z buržoaznim liberalističnim demokratizmom onega časa. Analiza in kritika Heglove politične teorije Marxa namreč nista pripeljali do tega, da bi mu bilo izbirati med različnimi oblikami politične vladavine, temveč sta ga pripeljali do nekega mnogo globljega in bolj usodnega izbora: do izbora med državo sploh, to je politično oblastjo v že omenjenem pomenu, in pa nečim drugim, nečim, kar sploh ni več država. Ravno demokracijo pa je štel mladi Marx za nekaj, kar se razlikuje od vsake politične države kot sile nad družbo. Demokracije Marx ni enačil s kakšnim določenim političnim režimom, marveč mu je bila sinonim za takšno družbeno ureditev, v kateri bo prišlo do pomiritve »civilne

družbe«, se pravi resničnih človeških koristi, z državo kot področjem njihovih abstraktnih interesov. Tako pojmovana demokracija odpravlja sleherni politični karakter države, odpravlja njeno izločenost iz družbe, njen položaj nad njo. Šele v resnični demokraciji izginja država kot politična kategorija. Takšna demokracija pomeni Marxu »rešitev uganke vseh ustav«, »rešitev tistega problema, ki ga nakazujejo vsi obstoječi politični režimi«.

Z izrazi »uganka vseh ustav«, »problem, ki ga nakazujejo vsi obstoječi politični režimi«, kaže Marx brez dvoma na tisti problem klasikov buržoazne politične teorije, ki so ga le-ti sicer nakazali, niso pa ga mogli rešiti. Gre za nasprotje med realnimi koristmi posameznikov in državo kot politično kategorijo. Marx v tem času ni le spoznal, da je problem nerešljiv v okviru kakršnega koli političnega režima, temveč je tudi že pokazal družbeno ureditev, v kateri ga je edino mogoče rešiti. Takšno družbeno ureditev imenuje tokrat še »resnična demokracija«, postavlja pa jo že izven tradicionalnega političnega okvira. Tako vodi misel mladega Marxa že neposredno do teorije o odmiranju države kakor tudi do nauka o socialistični demokraciji.

Marx je v člankih, ki jih je pisal za pariški časopis »Vorwärts« leta 1844, s še večjim poudarkom kazal na nasprotje med splošnimi in zasebnimi koristmi v meščanski družbi. Poudarjal je, da je država naravnost zgrajena na tem nasprotju. Le-to se izživlja na političnem področju družbe med drugim tudi kot nasprotje med nalogami in dobro voljo državne administracije na eni in pa njenimi sredstvi in pooblastili na drugi strani. V teh člankih govori Marx nadalje tudi že povsem jasno o ukinitvi države. Država — tako pravi — ne more ukiniti omenjenega nasprotja, ne da bi ukinila samo sebe.

Tudi v tem obdobju uporablja Marx atribut »politični« zato, da bi s tem atributom označil odmaknjenost države od družbe. Toda, medtem ko teži v letih 1841/42 še k nekakšni megleni »resnični demokraciji«, prihaja v člankih za »Vorwärts« že docela na revolucionarne socialistične pozicije. Ko razmišlja o politični duši, to je o političnem bistvu revolucije, pravi, da se kaže to bistvo v stremljenju tistih razredov, ki so bili doslej brez političnega vpliva, da bi likvidirali svojo osamljenost v odnosu do države in državne oblasti. To pomeni, da mora izhajati revolucija od države, od nekega abstraktnega bistva, ki obstaja samo zaradi svoje odmaknjenosti od resničnega življenja in ki si ga je nemogoče zamisliti brez organiziranega nasprotja med splošno idejo in pa individualnim bivanjem človeka. Politična duša revolucije — piše Marx — organizira v skladu s svojo omejeno in razr-

vano naravo posebno vladajočo sfero znotraj same družbe in na njen račun.

To pomeni, da šteje Marx revolucijo od vsega začetka za eminentno politično dejanje, naperjeno na politično sfero družbe, se pravi na državno oblast. Ko Marx o tem piše, ima nesporno pred očmi socialistično revolucijo, zakaj po njegovih lastnih besedah socializma ni mogoče realizirati drugače kakor z revolucijo kot političnim dejanjem. Za vprašanje, o katerem govorimo, je izredno pomembna naslednja misel, ki navezuje neposredno na gornjo: socializmu »je to politično dejanje potrebno toliko, kolikor mora rušiti in razkrajati. Ko pa se začne njegova organizatorična dejavnost, ko se pokaže njegov lastni cilj, njegova lastna duša, začne *socializem odmetavati svoj politični ovoj*.«

S tem se je povzpел Marx že zelo visoko nad navadno kritiko Heglovih političnih pojmovanj in se suvereno giblje v sferi originalnega znanstvenega ustvarjanja. T₃ »višine« pa ne gre jemati dobesedno. Ravno zaradi tega, ker izhaja od empirične, resnično obstoječe stvarnosti, ker stoji z obema nogama trdno na realnih tleh družbene resničnosti, je lahko v pozitivnem smislu premagal Heglova politična pojmovanja in tako postavil solidne temelje za poznejšo teorijo o socialistični revoluciji in o odmiranju države. Marxove misli iz pariškega »Vorwärtsa«, ki smo jih navedli, že vsebujejo to teorijo v zametku. Pojmovanje, da je socialistična revolucija eminentno politično dejanje, vodi v zvezi s spoznanjem, da socializem mora rušiti in razkrajati, do teze o razbijanju buržoaznega državnega stroja in k nauku o proletarski državi kot diktaturi proletariata. Misel o lastnih ciljih socializma, o njegovi lastni duši pa vodi do teorije o odmiranju države. Zakaj najgloblje bistvo odmiranja države je ravno »odmetavanje političnega ovoja«, se pravi zraščanja politične strukture socialistične družbe z njeno splošnodružbeno, predvsem ekonomsko strukturo.

Leta 1844 je dozorel pri Marxu tudi že odgovor na vprašanje o tem, kateremu razredu buržoazne družbe bo pripadla zgodovinska vloga, da bo nosilec socialističnih družbenih preobrazb. Ta razred je proletariat, o katerem Marx prvič govori v svoji razpravi »Prispevek h kritiki Heglove filozofije prava« (1844). V tej dobi so v Nemčiji dozorevali pogoji za buržoazno demokratično revolucijo. Marx opozarja na to, da se lahko Nemčija osvobodi srednjega veka, to je fevdalizma, le s popolno zmago nad njim. Takšno osvoboditev pa lahko izvede samo razred, ki ga vežejo radikalne verige, razred, ki lahko osvobodi sebe le tako, da hkrati osvobodi vso družbo, razred, ki lahko

pridobi sam sebe le tako, da v celoti znova pridobi vse človeštvo. Takšen razred je proletariat.

Tako so do leta 1844 dozoreli že vsi elementi, ki vodijo k marksistični teoriji o odmiranju države. To leto pa je pomembno tudi še v nekem drugem pogledu. Takrat se je namreč začelo prijateljstvo Karla Marxa s Friedrichom Engelsom, ki je trajalo vse do Marxove smrti.

Prvo večje skupno delo klasikov znanstvenega socializma je bila redakcija »Nemše ideologije« (1845, Bruxelles), s katero sta položila temelje teoriji zgodovinskega materializma. V navedenem delu je problem odmiranja države že čisto jasno postavljen, tako glede na splošne družbene okoliščine, ki bodo vodile do tega procesa, kakor tudi glede na njegovega družbenega nosilca. Proletarci, pravita Marx in Engels, so v direktni opoziciji do tiste oblike, ki je dajala doslej posameznikom v družbi njihov splošni izraz, do države, ter so prisiljeni, da porušijo državo, če hočejo povsem uveljaviti svojo lastno osebnost. V pogledu splošnih okoliščin, ki vodijo do odmiranja države, pa sta zapisala naslednje: »V dosedanjih surogatih skupnosti, v državi itd., je obstajala osebna svoboda samo za tiste posameznike, ki so se razvili v okviru vladajočega razreda. Navidezna skupnost, v kateri so se le-ti doslej združevali, se je njim nasproti vselej osamosvajala, in je bila za podložni razred — zato ker je pomenila združitev enega razreda nasproti drugemu — ne le nekakšna povsem iluzorna skupnost, temveč jim je nalagala nove in nove okove. V resnični skupnosti pa bodo dosegli posamezniki v svoji asociaciji in prek nje svojo osebno svobodo.«

To pomeni: uveljavljanje lastne osebnosti vsakega posameznega človeka je mogoče šele v resnični skupnosti, to je v takšni, ki ne bo več združitev enega razreda nasproti drugemu. Takšna skupnost pa igublja politični značaj, kot asociacija svobodnih proizvajalcev se povsem izenačuje z družbo, ki ne potrebuje več nobenih surogatov v obliki države itd. Tako pojmovana »resnična skupnost« ni nič drugega kakor brezrazredna družba, h kateri vodi revolucionarna politična akcija delavskega razreda. V takšni družbi ni razloga za obstoj države, zakaj vladavine enega razreda nad drugim ni več.

Spoznanja, o katerih govorimo, so Marxu omogočila, da je v »Bedi filozofije« (1847), polemičnem spisu proti Proudhonu, prvič formuliral teorijo o odmiranju države. »Med razvojem bo delavski razred postavil na mesto stare buržoazne družbe takšno asociacijo, ki izključuje razrede in njihovo nasprotje, v kateri ne bo več prave politične oblasti, zakaj politična oblast je ravno uradni izraz za nasprotja v

buržoazni družbi.« Velja opozoriti na to, da govori tukaj Marx o tem, kako bo delavski razred *med razvojem* na mesto buržoazne družbe z njenimi razrednimi nasprotji postavil brezrazredno asociacijo. Marx je tedaj že v prvi zgoščeni formulaciji teorije o odmiranju države poudaril, da bo šlo za proces, za razvoj. S takšnim razumevanjem vprašanja se je očitno hotel oddaljiti od Proudhonove »etatofobije«, od njegove, v bistvu romantične mrznje do sleherne države, prav tako pa tudi od vsakršne anarhistične koncepcije o takojšnjem likvidiranju države. Ta ista misel je poudarjena tudi v »Manifestu komunistične partije« (1848), ki govori o tem, da bo javna oblast izgubila politični karakter šele, ko bodo *med razvojem* izginile razredne razlike in ko bo vsa proizvodnja koncentrirana v rokah združenih proizvajalcev.

Do znamenitega »Manifesta« so se bili tedaj v znanstvenem socializmu že razvili vsi elementi teorije o odmiranju države. Izhodišče te razvojne poti je bil klasični problem buržoazne politične in državno-pravne teorije o neskladju med koristmi in pravicami posameznikov in suverenostjo državne oblasti: njen osrednji element je spoznanje o »politični« naravi sleherne države in pa o tem, da bo ta narava države — ki izraža razredna nasprotja — izginila šele v brezrazredni družbi. Med razredno buržoazno in brezrazredno komunistično družbo stoji proletarska revolucija, ki je zadnji politični akt v zgodovini, zakaj socializem bo začel — po Marxovih besedah — odmetavati svoj politični ovoj, brž ko se bo pokazala njegova lastna duša. Družbeni nosilec tega v zgodovini zadnjega političnega dejanja je delavski razred, ki lahko osvobodi samega sebe le tedaj, če osvobodi hkrati vso družbo izpod razredne razklanosti. In končno: izginjanje politične narave ni trenutni akt nasilja, marveč gre za razvojni proces.

S posameznostmi tega zgodovinskega procesa se Marx in Engels v tej dobi še nista mogla ukvarjati, zakaj za proučevanje vprašanja v to smer je primanjkovalo konkretnega družbenega gradiva. To gradivo se je začelo kopičiti šele ob revolucionarnih dogajanjih v Evropi po letu 1848, posebno pa ob revoluciji pariških komunardov leta 1871. Šele na podlagi tega empiričnega gradiva sta oba ustanovitelja znanstvenega socializma lahko začela proučevati sam proces odmiranja države.

*

Odgovoriti je treba na vprašanje, koliko so vplivali na dozorevanje marksistične teorije o odmiranju države »moderni Francozi«, utopični socialisti, posebno pa Saint-Simon in morda tudi Proudhon. O poslednjem in o njegovi etatofobiji smo že govorili. Proudhon je bil načelno proti sleherni državi, prav tako tudi proti državi delav-

skega razreda. V tem načelno sovražnem stališču do države vidijo nekateri zgodovinarji političnih teorij razlog za to, da se je Marx razšel s Proudhonom in da ga je tako ostro napadel. Čeprav takšno mnenje ne ustreza povsem resnici, je vendarle res, da lahko vodi Proudhonova mržnja nasproti sleherni državi edinole k anarhičnim pojmovanjem o takojšnji likvidaciji države, nikakor pa ne k nauku o njenem odmiranju kot zgodovinskem procesu, ki se dogaja v okviru socialistične družbe.

Cisto nekaj drugega pa je z vplivom, ki ga je imel na Marxa in Engelsa Saint-Simon. Znano je, da je bil francoski socializem med neposrednimi izviri znanstvenega socializma. To je bil zlasti zaradi svoje ostre in poglobljene kritike buržoazne družbe v začetku 19. stoletja. Kar pa zadeva idejo o odmiranju države, je to idejo prvi v zgodovini politične misli izrazil ravno Saint-Simon. Pisal je, da se bo država razkrojila v ekonomski družbi; pisal je celo, da bo v takšni družbi vladanje nad ljudmi zamenjalo upravljanje s stvarmi. Še več: v državi je videl Saint-Simon manifestacijo vladavine enega razreda nad drugimi.

Pri tem se je treba vprašati, kaj je pravzaprav razumel Saint-Simon z družbenimi razredi in kaj je štel za »ekonomsko družbo«, v kateri bi se naj država razkrojila? Tisti razred, ki v dani družbi — konkretno v restavracijski Franciji — vlada, je štel Saint-Simon za razred lenuhov, ki ga sestavljajo rentniki, lastniki takšnih zemljišč ali uživalci takšnih beneficijev, ki prinašajo rento, ne da bi bilo lastnikom oziroma uživalcem treba kar koli delati. Temu razredu lenuhov stoji nasproti razred producentov, h kateremu je prišteval Saint-Simon ne samo neposredne proizvajalce, marveč tudi industrijske kapitaliste, trgovce, bankirje in druge. Šele če se bo razred producentov dokopal do takšnega položaja v družbi, da bo lahko organizirano upravljal s proizvodnjo — takšno stanje pa je Saint-Simon označeval za ekonomsko družbo — bo postala država odveč in se bo razkrojila, upravljanje s stvarmi pa bo stopilo na mesto vladanja nad ljudmi.

Iz tega se da storiti sklep, da je Saint-Simonova ideja o razkrojanju države zelo blizu ideji znanstvenega socializma o odmiranju države. To pa samo v formalnem oziru. Po vsebini, glede na sociološko osnovo se namreč obe ideji bistveno razlikujeta med seboj. Razlike so posebno velike kar zadeva družbenega nosilca procesov, o katerih govorimo, kakor tudi kar zadeva splošno strukturo družbe, v kateri bi se naj ti procesi razvijali. Če računamo s temi dejstvi, bi bil odgovor na vprašanje, ki smo ga zastavili, takšenle: ideja »modernih

Francozov« o razkrajanju države v družbi je brez dvoma vplivala na znanstveni socializem, sociološko utemeljeno vsebino pa sta ji dala šele Marx in Engels z naukom o odmiranju države.

*

Šele revolucionarni dogodki po letu 1848, posebno pa pariška komuna, so nudili tisto empirično gradivo, ki je Marxu in Engelsu omogočilo podrobneje analizirati revolucionarno politično prakso delavskega razreda. S tem se je začela druga faza v razvoju teorije o odmiranju države, ki je identična z naukom o proletarski državi kot državi posebnega tipa. V predgovoru k nemški izdaji »Manifesta« iz leta 1872 povzemata Marx in Engels izkušnjo pariške komune, ki je pokazala, da delavski razred ne more enostavno prevzeti buržoaznega državnega stroja in ga izkoristiti za svoje namene. S tem sta oba klasika opozorila na zelo kompleksno, praktično politično in teoretično problematiko, opozorila sta na vprašanje o organizacijski strukturi proletarske države. Šele sedaj je dobila tudi ideja o odmiranju države svoj definitivni družbeno politični okvir. Ta okvir je proletarska država, Zakaj odмира lahko le tista država, ki jo je postavil delavski razred po zmagoviti revoluciji.

Temeljno znanstveno delo, ki se ukvarja s to problematiko, je »Državlјanska vojna v Franciji« Karla Marxa (1871), skupno z Engelsonim predgovorom iz leta 1891. Zlasti v Proglasu generalnega sveta Internacionalne delavske zveze o državljanski vojni v Franciji se ukvarja Marx s političnimi in organizacijskimi značilnostmi proletarske države. Vse te značilnosti skupaj — nacionalizacija sredstev za proizvodnjo, ekonomsko osvobajanje dela, odpravljanje razlik med fizičnim in umskim delom, samouprava proizvajalcev, voljeni, ljudstvu permanentno odgovorni ter vsak čas odstavljivi funkcionarji, prehajanje funkcij od centralne na lokalne oblasti itd. — dajejo tisto obliko vladavine delovnega ljudstva, ki ji pravimo socialistična demokracija.

Politične in organizacijske značilnosti proletarske države, ki so začele nastajati med prvo socialistično revolucijo v zgodovini, so šele dale meso in kri »resnični demokraciji« mladega Marxa, v kateri država izgublja politično naravo in ne stoji več nad družbo. Ko je Marx proučeval pariško komuno, je ugotovil, da je že sam njen obstoj prinesel s seboj krajevno samoupravo, toda ne več kot protiutež državnim oblastim, ki je postala zdaj odveč. To »postajanje države odveč« pa je mogoče samo med bolj ali manj dolgotrajnim zgodovinskim razvojem. Če hoče doseči delavski razred svojo osvoboditev — pravi Marx — in z njo tisto višjo življenjsko obliko, h kateri današnja

družba zaradi svojega ekonomskega razvoja neudržljivo teži, bo moral prebiti dolge boje in celo vrsto zgodovinskih procesov, ki bodo docela spremenili tako ljudi kakor razmere. Iz vsega konteksta, v katerega je vgrajena ta misel, se da sklepati, da meri na čas po socialistični proletarski revoluciji. To pa nadalje pomeni, da s samim političnim aktom revolucije proletarska država še ne »postane odveč«.

Tako smo se spet srečali z ugotovitvijo o zgodovinskih procesih, ki se bodo dogajali po zmagi delavskega razreda nad buržoazijo, tedaj z ugotovitvijo o tistih pomembnih procesih, ki jih je Marx leta 1844 označil kot odmetavanje političnega ovoja socializma. Pariška komuna je prvič v zgodovini navrgla vprašanja o konkretni vsebini in strukturi teh procesov. To vprašanje je Marx — hkrati s splošnim metodološkim odgovorom nanj — v »Kritiki gothskega programa« takole formuliral: »Kakšno spremembo bo doživela država v komunistični družbi? Z drugimi besedami: katere družbene funkcije, podobne sedanjim državnim funkcijam, ji bodo ostale v komunistični družbi? Na to vprašanje je mogoče odgovoriti samo znanstveno in problemu se ni mogoče približati niti za las, tudi če tisočkrat zvežemo besedo ljudstvo z besedo država.« Da bi lahko znanstveno odgovorili na vprašanje o spremembah, ki jih bo doživela država v komunistični družbi, pa je treba vsako posamezno socialistično državo skrbno proučevati in pri tem računati z vsemi tistimi posebnimi okoliščinami, v katerih je takšna država nastala, v katerih živi in se razvija v bodočnost.

Neposredno za Marxovo mislijo, ki smo jo pravkar citirali, sledi v »Kritiki gothskega programa« znani odstavek o prehodnem obdobju med kapitalistično in komunistično družbo, v katerem država ne more biti nič drugega kakor revolucionarna diktatura proletariata. S spremembami, ki jih doživlja ta tip države, sta se Marx in Engels znova ukvarjala leta 1877, ko sta pripravljala »Anti-Dühringa«. Gradivo za to znanstveno analizo proletarske države je dajala spet pariška komuna, njen rezultat pa je znana, tolikokrat citirana klasična formulacija teorije o odmiranju države, ki jo je zapisal Friedrich Engels.

*

Marksistična teorija o odmiranju države odkriva protislovno naravo sleherne države kot razredne tvorbe. Ta protislovna narava izvira iz tega, ker je država organizacija vladajočega razreda, hkrati s tem pa tudi predstavnik vse družbe. »Država je bila uradni predstavnik vse družbe ...kolikor je bila država tistega razreda, ki je za svojo dobo sam zastopal vso družbo: v starem veku država državljanov, ki so

bili lastniki sužnjev, v srednjem veku država fevdalnega plemstva, v naših dneh država buržoazije» (Engels). Negativni, konservativni del te protislovnosti je zakoreninjen v tem, da je sleherna država organizacija nekega vladajočega razreda, medtem ko izhaja njen pozitivni, revolucionarni del iz okoliščine, da sleherna država predstavlja tudi družbo v celoti. Pri tem gre za notranjo protislovnost, tedaj za takšno, ki vzdržuje kvaliteto pojavov — v tem primeru države — hkrati s tem pa tudi določa njihovo gibanje in njihov razvoj.

Ideologi revolucionarne buržoazije so menili, da je mogoče premagati to protislovnost — ki so jo spoznavali kot spopadanje koristi posameznikov s suverenostjo državne oblasti — le tako, da se pomirijo nasprotujoče si koristi med posameznikom in državo. Teorije teh ideologov so le krepile konservativni del notranjega protislovja v državi, pa najsi so izhajale od ideje o prirodnem pravu, poudarjajoč pri tem politične pravice človeka in državljana (Locke), ali pa od ideje o družbeni pogodbi, s čimer so podpirale bodisi državni absolutizem (Hobbes) bodisi drobnoburžoazne, romantične težnje po izenačevanju premoženja v družbi (Rousseau). V takšnem pristopanju k problemu se izraža razredna determiniranost omenjenih teoretikov, se pravi njihova navezanost na ekonomske in vsakršne druge koristi tiste buržoazije, ki je hotela postati edini vladajoči razred ter prek svoje države predstavljati družbo v celoti. Prav isto je v bistvu tudi s tistimi sodobnimi ideologi, ki bi radi dokazali, da je misel o odmiranju države čisto navadni utopizem, ali pa, da bo prišlo do procesa odmiranja šele v neki zelo daljni bodočnosti. Tudi »teorije« takšne vrste so zakoreninjene konec koncev v ekonomskih in vsakršnih drugih koristih določenega vladajočega razreda ali pa določene družbene grupacije, ki izvršuje funkcije takšnega razreda.

Ustanovitelj znanstvenega socializma pa sta spoznala, da se bo med zgodovinskim razvojem vse bolj oblikoval pozitivni, revolucionarni del tiste notranje protislovnosti, o kateri smo govorili. Spoznala sta, da bo postajala država vse bolj in bolj resnični predstavnik vse družbe. Ta proces, v katerem bo država izgubljala naravo organizacije vladajočega razreda, pa ne leži v nekakšni daljni bodočnosti. Sprožilo ga bo tisto politično dejanje, s katerim bo prevzel delavski razred državno oblast v svoje roke. To politično dejanje je socialistična revolucija. »Proletariat se polasti državne oblasti in spremeni proizvajalna sredstva najpoprej v državno lastnino.« To »prvo dejanje, ki z njim država v resnici nastopi kot predstavnik vse družbe... je hkrati njeno zadnje samostojno dejanje kot države« (Engels). Proces,

med katerim postaja država resnični predstavnik vse družbe, je proces njenega odmiranja.

Pa še nekaj. Tudi nastanek in razvoj marksistične teorije o odmiranju države kažeta, da je čisto neutemeljeno ravnanje tistih, ki postavljajo nekakšnemu mlademu Marxu nasproti nekakšnega zrelega Marxa, češ da je prvi za družbeno znanost mnogo bolj pomemben od drugega, ki da se je izrodil v fanatičnega in zadržega politika. Temu nasproti pa tudi geneza teorije o odmiranju države dokazuje, da tvorita »mladi« in »stari« Marx nerazdružljivo razvojno celoto, med katero je intelektualno dozoreval ideolog in voditelj delavskega razreda. Vse to, kar tvori ogromni opus Karla Marxa, sega tako ali drugače nazaj do tistih neposrednih virov, kjer je le-ta začel svojo življenjsko pot znanstvenika in revolucionarja, med katero je oblikoval tisti pogled na družbo, ki mu pravimo znanstveni socializem. Tisti, ki se sklicujejo samo na »mladega« Marxa, se vračajo nazaj na predmarksistične pozicije abstraktnega humanizma in heglovskega spiritualizma ter jemljejo marksizmu zavestno ali nezavestno, vendar pa nujno, njegovo znanstveno revolucionarno bistvo, in sicer v imenu nekakšnega mladega Marxa.

VETER

Pavle Zidar

Ves krhek sem in veter me drobi
med prsti nepotêšenimi v prah,
na zemljo vsipljem se ko žarek plah,
ki se lotevajo ga temni sni.

Po vseh životih nerazločnih trav
na blizu sem in daleč razmetan,
široko kakor mrtvec zre me dan,
kot bi nečesa se še vedno bal.

Izruj me, ruj do zadnjega glasu,
ki rad bi v bridki žalosti domov,
da stal le mir bo grobni pred menoj
in ti, svetlejši od vsega nocoj.

Zametlo bo poti do sem, težkó,
da najde me še drag spomin v slovo.